

de wettelijk voorgeschreven frequentie van eens in de tien jaar. Doordat de planologische bescherming nog niet goed is geregeld, kunnen er in de EHS nog steeds ontwikkelingen plaatsvinden die tot verdere versnippering leiden.

De EHS gaat overigens niet volledig op slot. Het uitgangspunt van de ruimtelijke bescherming is het 'nee, tenzij'-principe: ingrepen zijn niet toegestaan, tenzij er andere zwaarwegende belangen zijn, waarvoor geen alternatieven zijn, die de ingreep rechtvaardigen. Als dat het geval is, en er een ingreep in de EHS plaatsvindt, dan moet wel de natuur die daardoor verloren gaat gecompenseerd worden.

Aan een ingreep moet dus de afweging van zwaarwegend maatschappelijk belang en van alternatieven voor de ingreep vooraf gaan. In de praktijk blijkt echter nauwelijks te worden beargumenteerd hoe het natuurbelang tegenover het belang van de ingreep wordt afgewogen. Er zijn geen projecten bekend die op basis van die afweging geen doorgang hebben gevonden.

Over de gevallen waar ingrepen hebben geleid tot natuurcompensatie is overigens ook weinig bekend. De informatie over de projecten is versnipperd en de effecten van de projecten worden maar zelden gemonitord, waardoor het vrijwel onmogelijk is om vast te stellen of de natuur die verloren is gegaan, daadwerkelijk is gecompenseerd.

Literatuur

Broekhuizen S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Natuurhistorische Bibliotheek van de KNNV nr. 56. KNNV uitgeverij, Utrecht.

Bruyne, R.H. de, H. Wallbrink & A.W. Gmelig Meyling, 2003. Bedreigde en kwetsbare land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. EIS-Nederland. Stichting Anemoon, Leiden/Heemstede.

Daan, N., 2000. De Noordzee-visfauna en criteria voor het vaststellen van doelsoorten voor het natuurbeleid. RIVO-rapport C031/00. IJmuiden.

LNV, 1995. Structuurschema Groene Ruimte: het landelijk gebied de moeite waard. Deel 4: Planologische Kernbeslissing. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

LNV, 2000. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

Milieu- en Natuurplanbureau, 2003a. Natuurbalans 2003. Kluwer. Alphen aan den Rijn.

Milieu- en Natuurplanbureau, 2003b. Milieu- en natuureffecten Hoofdlijnenakkoord kabinet Balkenende-2. RIVM-rapport 500013002. Bilthoven.

Milieu- en Natuurplanbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek, 2003. Natuurcompendium. Natuur in cijfers. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

NVL, 2002. De libellen van Nederland. Nederlandse fauna deel 4. Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie. Naturalis. EIS-Nederland/ KNNV uitgeverij, Leiden/Utrecht.

VRO, 1966. Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Den Haag.

VRO, 1973. Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Den Haag.

V&W, 1998. Vierde Nota Waterhuishouding. Regeeringsbeslissing. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Unie van Waterschappen. Den Haag.

Summary

More money available for the Dutch National Ecological Network, but no guarantees that targets will be achieved

The Dutch government plans to invest an extra amount of 400 million euro in the National Ecological Network (EHS) in the years 2005-2007. Also the government shifts from purchase of land for the EHS to nature management by farmers or other private land owners, thus postponing the expenditure. Up to now though, the number of agreements concluded for private nature management have stayed far behind the targets. Under the current delineation the EHS is fragmented and does not form a network. Pollution continues to hamper the quality of nature. Deposition of nitrogen e.g. exceeds the critical loads in most nature conservation areas. The content of phosphorus in the waters is far too high for successfully controlling algae blooms. As a result, animal and plant species are threatened with extinction. Half of the species protected by the EU Habitat Directive and a quarter of the species protected by the Bird Directive, decrease in number. The Dutch North Sea is part of the EHS. Dutch fishery is the most important threat to this ecosystem. Especially species that live at or near the bottom of the sea, decrease in number.

Ir. G.H.P. Dirkx
Natuurplanbureau, vestiging Wageningen
Postbus 47
NL-6700 AA Wageningen
email: Joep.Dirkx@WUR.nl

Dr. M.C.H. Witmer
Milieu- en Natuurplanbureau, RIVM
Postbus 1
NL-3720 BA Bilthoven
email: Maria.Witmer@RIVM.nl

Kris Decler **Het het Integraal**

De natuur in Vlaanderen is sterk versnipperd en staat onder grote druk. De uitbouw van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) en Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON) vormen de hoeksteen van een vernieuwd Vlaams natuurbeleid dat verdere achteruitgang van de natuur een halt moet toeroepen.

Van Groene Hoofdstructuur tot VEN en IVON

Het geïntegreerd en planmatig denken rond het natuur- en milieubeleid in Vlaanderen dateert van 1989-1990 met de publicatie van een 'Milieubeleidsplan en natuurontwikkelingsplan voor Vlaanderen' (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1989 en 1990). Eén van de vernieuwende doelstellingen was toen de uitbouw van een samenhangende ruimtelijke structuur voor de natuur in Vlaanderen. De 'mosterd' is onder meer uit Nederland gehaald, waar inmiddels druk gesleuteld werd aan een Ecologische Hoofdstructuur en dit leidde in Vlaanderen tot de idee van een 'Groene Hoofdstructuur' (GHS). Met groot enthousiasme werd met man en macht gewerkt aan een visie op de ruimtelijke verspreiding van 'natuurkern-, natuurontwikkelings- en natuurverbindingsgebieden' in

Vlaams Ecologisch Netwerk en Verwevings- en Ondersteunend Netwerk: traag maar zeker?

Vlaanderen. In Vlaanderen had een gelijkaardige ruimtelijke visie op dit schaalniveau zich nog nooit voorgedaan. Dit resulteerde in een ophefmakend beleidsdocument (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991), waaraan door de natuurbeweging hoge verwachtingen werden gekoppeld voor een offensief gebiedsgericht natuurbeleid. Door de natuuradministratie werden kaarten naar het publiek verspreid met ontwerp-aftekeningen van 151.000 ha natuurkerngebied, 211.000 ha natuurontwikkelingsgebied en 170.000 ha natuurverbindingsgebied, samen goed voor 39 % van Vlaanderen. Deze kaarten hebben in de periode 1992-1994 letterlijk veel stof doen opwaaien in de Vlaamse samenleving, waarna de Groene Hoofdstructuur een stille dood is gestorven. De voornaamste redenen van dit falen waren:

- gebrek aan juridische verankering in Vlaamse wetgeving, waardoor grote onzekerheid werd gecreëerd over de rechtsgevolgen voor landeigenaars en -gebruikers;
- de kaarten werden op perceelsniveau geïnterpreteerd, hoewel ze daarvoor niet het gepaste schaalniveau hadden;
- gebrek aan politiek draagvlak (de GHS was geen regeringsbeslissing, maar het initiatief van één minister);

- onvoldoende voorafgaand overleg met de betrokken doelgroepen en overheden;
- een gebrekkige communicatiestrategie;
- gelijktijdig waren er geen ruimtelijke visies voor andere sectoren beschikbaar (bijvoorbeeld landbouw), waardoor deze zich door de GHS als het ware in het nauw gedreven voelden.

De 'Groene Hoofdstructuur' werd door de natuursector misschien als begrip begraven; dat was zeker niet het geval met het kernidee dat het toekomstige natuurbeleid diende te streven naar de uitbouw van een samenhangend en functioneel ecologisch netwerk. Dit idee werd in 1997 terdege meegenomen bij de goedkeuring van een nieuw decreet op het Natuurbehoud en van het beleidskader voor de toekomstige ruimtelijke planning: het 'Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen' (RSV). Daarmee werd de uitbouw van ecologische netwerken terecht gekoppeld aan de ruimtelijke ordening en was een stevige juridische verankering meteen een feit. Een nieuwe, helaas niet zo glasheldere, terminologie met concrete oppervlakte-doelstellingen en termijnen werd uitgedokterd (fig. 1; tabel 1). In het 'Vlaams Ecologisch Netwerk' (VEN), met een taakstellende oppervlakte van 125.000 ha (9 % van Vlaanderen), liggen de meest belangrijke

Het maatschappelijk draagvlak voor natuurbehoud is in Vlaanderen minder groot dan in Nederland. De meekoppeling met andere belangen, zoals het vrijwaren van natuurlijke overstromingsgebieden, verhoogt de slaagkans om natuurbehoudsdoelstellingen te realiseren. Op de foto de Vallei van de Rivierbeek, Oostkamp (foto: Kris Decler).

natuurgebieden, opgedeeld in 'Grote Eenheden Natuur' (GEN) en 'Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling' (GENO). In deze laatste gebieden is de actuele natuurwaarde in principe geringer en/of wordt de realisatie van natuurdoelstellingen op iets langere termijn beoogd (bijvoorbeeld uitdoofscenario voor actueel grondgebruik). In de gebieden van het VEN zal een beleid gevoerd worden waarbij natuur de hoofdfunctie is; andere functies zijn ondergeschikt. De VEN-gebieden zijn strikt gekoppeld aan diverse categorieën van groene planologische bestemmingen op de 'Ruimtelijke UitvoeringsPlannen' (RUP). Dit verhoogt de rechtszekerheid en duidelijkheid voor de burger. In het RSV is gelukkig wel voorzien dat voor de realisatie van 125.000 ha VEN een bijkomende oppervlakte van 38.000 ha een natuurbestemming moet krijgen via een RUP. Deze vrij arbitrair bepaalde oppervlakte is eveneens een bindende taakstelling en is broodnodig om de vaak sterk versnipperde groengebieden

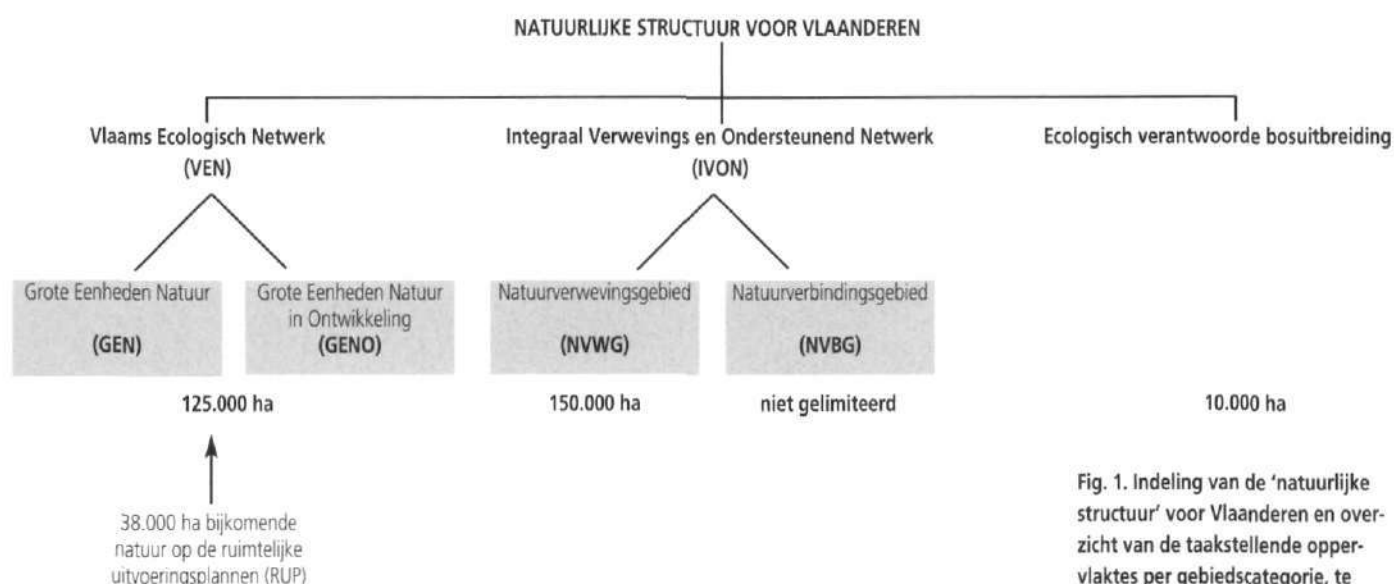

Fig. 1. Indeling van de 'natuurlijke structuur' voor Vlaanderen en overzicht van de taakstellende oppervlaktes per gebiedscategorie, te realiseren tegen 2007. Ook de natuurgebieden buiten de genoemde categorieën en de ecologische infrastructuur behoort in de terminologie van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen tot de 'natuurlijke structuur'.

op de Ruimtelijke Uitvoeringsplannen te ontsnipperen. Jammer genoeg verliep de onderlinge afstemming voor de termijnstelling minder goed: volgens het Natuurdecreet diende het VEN tegen eind 2002 afgebakend te zijn; het RSV heeft een uitvoeringstermijn tot 2007. In de praktijk wordt het dus wellicht 2007, vermits de noodzakelijke planologische correcties niet via het Natuurdecreet kunnen geregeld worden. Ook is er tegenpraak over de planologische bestemmingscategorieën die in het VEN kunnen opgenomen worden. Zo mogen bepaalde bestemmingen, zoals 'agrarisch gebied met ecologisch belang' volgens het Natuurdecreet wel in het VEN opgenomen worden, maar volgens het RSV niet.

Verweven of verbinden

De Vlaamse wetgever heeft voorzien dat de 125.000 ha VEN-gebieden worden ondersteund door een 'Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk' (IVON), bestaande uit een taakstellende oppervlakte van 150.000 ha Natuurverwevingsgebied (11 % van Vlaanderen) en een niet gepreciseerde oppervlakte Natuurverbingsgebied.

In de Natuurverwevingsgebieden is de natuurfunctie evenwaardig aan andere functies (functionele verweving) of kan natuur lokaal een boven- of onderschikte functie krijgen (ruimtelijke verweving). Voorbeelden van functionele verweving zijn weidevogelgebieden en soortenrijke cultuurgraslanden die in stand worden gehouden via beheersovereenkomsten met landbouwers of bosgebieden met

belangrijke recreatieve of economische functie. Voorbeelden van ruimtelijke verweving zijn belangrijke, kleinere natuurgebieden in een matrix van minder belangrijke natuur of landbouw. De aanduiding van Natuurverwevingsgebieden, is net als het VEN, gekoppeld aan planologische bestemmingen, voornamelijk natuurbestemmingen, maar ook landbouwgebieden met natuurdoelstellingen of recreatiegebieden.

De Natuurverbingsgebieden hebben vooral tot doel om, via allerlei ontsnipperingsmaatregelen, geïsoleerde natuurgebieden met elkaar te verbinden, al dan niet gericht op specifieke soorten met migratieproblemen. Het kan ook gaan om landbouwlandschappen met nog een hoge dichtheid aan kleine landschapselementen. In tegenstelling tot de VEN- en Natuurverwevingsgebieden is de afbakening van Natuurverbingsgebieden geen taak voor het Vlaamse Gewest, maar voor de provincies.

Bosuitbreiding en buffergebieden

Bosuitbreiding is een belangrijke prioriteit in het Vlaamse natuurbeleid, vooral in de buurt van stedelijke gebieden. In het RSV is voorzien in de toename van 10.000 ha ecologisch verantwoorde bosuitbreiding op de ruimtelijke uitvoeringsplannen. Ook belangrijke 'zonevreemde' boskernen (bijvoorbeeld met actueel nog een agrarische bestemming) kunnen op die manier een gepaste ruimtelijke bestemming verkrijgen en deel uitmaken van VEN of IVON. In de ruimteboekhouding van het RSV zullen de 38.000

ha extra natuur en 10.000 ha extra bos in mindering gebracht worden van het areaal met landbouwbestemming.

Buffergebieden, die voor de bescherming van vele kwetsbare natuurgebieden zeer wenselijk zijn, ontbreken in het Vlaamse concept. In de praktijk zullen Natuurverwevingsgebieden en Natuurverbingsgebieden in meer of mindere mate de rol van buffergebied op zich moeten nemen.

Het afbakeningsproces

Alle beleidsvoornemens en wettelijk vastgelegde termijnen ten spijt vordert het afbakeningsproces slechts moeizaam. Op 19 september 2003 is een eerste deel van 84.972 ha van het VEN, na publieke consultatie, door de Vlaamse Regering principieel goedgekeurd. De afbakening gebeurde door de natuuradministratie in het kader van het Natuurdecreet en dus onder coördinatie en impuls van de Minister bevoegd voor Leefmilieu. Enkel de gebieden die reeds een gepaste ruimtelijke bestemming hadden, kwamen in aanmerking voor de opname in het VEN. Van de 38.000 ha bijkomende natuurbestemmingen die voorzien zijn, was sinds 1997 door de administratie voor Ruimtelijke Ordening netto nog maar 8.641 ha aangewezen. Deze trage vorderingen zijn voornamelijk het gevolg

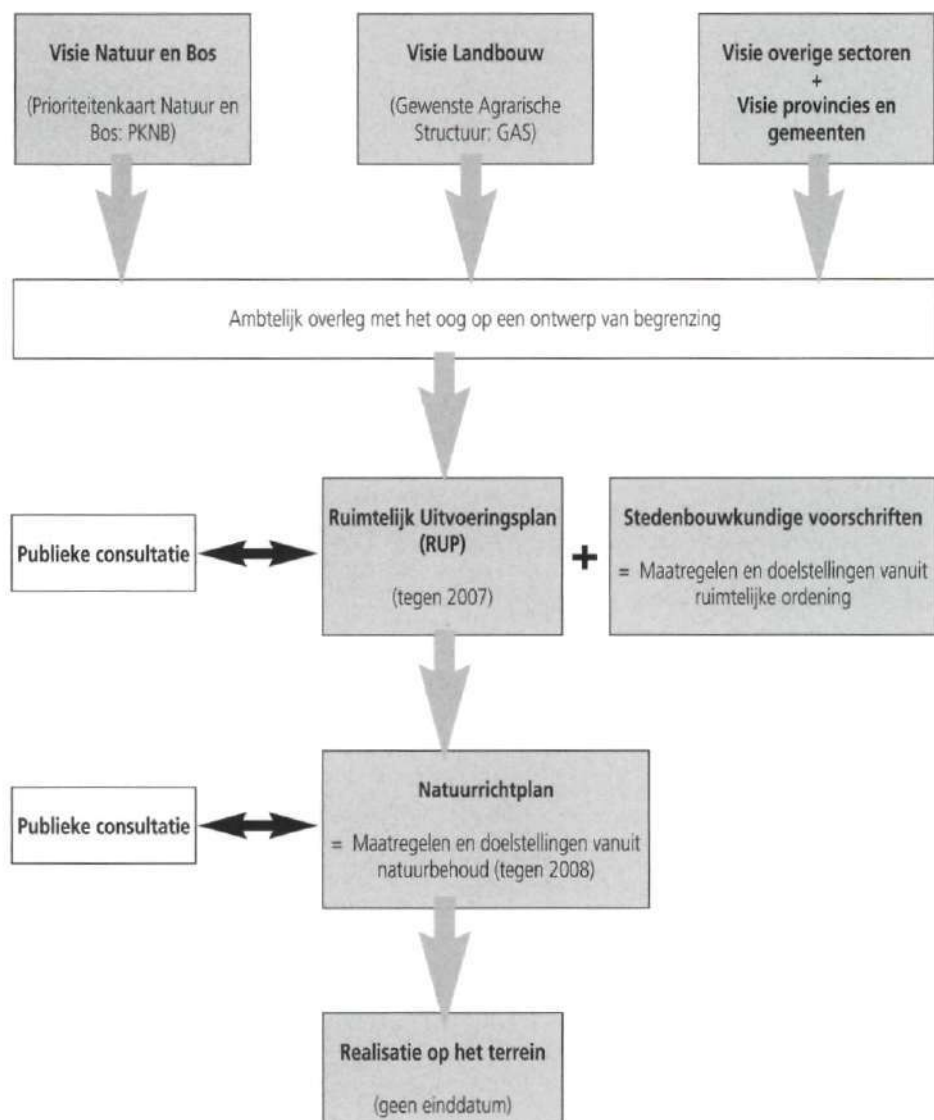
van de complexiteit van het onderhandelingsproces, het gebrek aan mankracht bij de betrokken administraties en tijdverlies door regeringswisselingen of lage politieke prioriteit.

Het vervolg van de aanduiding van VEN- en IVON-gebieden zal gebeuren in uitvoering van het RSV en ressorteert dan onder de bevoegdheid van de Minister voor Ruimtelijke Ordening (fig. 2). Er zullen immers nog veel wijzigingen moeten gebeuren aan de huidige planologische bestemming van gebieden en deze kunnen dan onmiddellijk een statuut van VEN of Natuurverwevingsgebied toegekend krijgen. Een strategisch voordeel is dat tegelijk ook de agrarische gebieden in de ruimtelijke uitvoeringsplannen kun-

nen worden vastgelegd, zodat de agrarische sector ook meer rechtszekerheid krijgt. Hetzelfde geldt ook voor de overige sectoren. Voor de begrenzing blijft tot op heden de uitvoeringstermijn tegen 2007 van kracht.

Bij de discussie over de aanduiding van VEN, Natuurverwevingsgebieden en bosuitbreidingsgebieden speelt de 'Prioriteitenkaart Natuur en Bos' (PKNB) een belangrijke rol. Op deze ambtelijke kaart wordt, vanuit ecologische invalshoek, op een wetenschappelijk onderbouwde manier een ruimtelijke visie gegeven van waar de prioritaire gebieden gelegen zijn. Belangrijke criteria bij de opmaak van de kaart zijn onder meer de actuele en potentiële natuurwaarde, de noodzaak tot

Fig. 2. Vereenvoudigd schema met aanwijzing en uitvoering VEN/IVON in Vlaanderen

Tabel 1. Lijst van meest voorkomende afkortingen en beleidstermen

Natuurdecreet: wettelijk kader voor de uitbouw van ecologische netwerken vanuit de natuursector, in werking getreden op 20/01/1998.

RSV: Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, dit is het wettelijk kader voor de toekomstige ruimtelijke ordening. Hierin wordt de uitbouw van ecologische netwerken bevestigd. Om tot grote, samenhangende natuurgebieden te komen wordt een contingent van 38.000 ha planologisch natuurgebied en 10.000 ha planologisch bosgebied beschikbaar gesteld. In de ruimteboekhouding zullen deze oppervlaktes afgetrokken worden van de oppervlakte met landbouwbestemming. De aanduiding van de gebieden die van bestemming veranderen is een taak voor de administratie Ruimtelijke Ordening. Dit gebeurt in Ruimtelijke Uitvoeringsplannen (RUP's).

Natuuradministratie: administratie verantwoordelijk voor het natuur- en bosbeleid, waaronder de afbakening en invulling van de ecologische netwerken.

PKNB: Prioriteitenkaart Natuur en Bos. Deze kaart geeft een ruimtelijke visie vanuit de natuursector waar de prioritaire gebieden gelegen zijn voor opname in de ecologische netwerken en voor bosuitbreiding.

GAS: Gewenste Agrarische Structuur. Deze kaart geeft een ruimtelijke visie vanuit de sector landbouw welke landbouwgebieden prioritair zijn en welke gebieden eventueel naar natuur of bos kunnen worden uitgestoten. De kaart wordt beheerd door de landbouwadministratie.

Ecoregio: regio die in fysisch-geografisch en ecologisch opzicht min of meer homogeen is. In Vlaanderen worden 12 ecoregio's onderscheiden.

Natuurrichtplan: geeft aan wat op het vlak van natuurbehoud voor een specifiek gebied wordt beoogd, in het bijzonder met betrekking tot natuurstreefbeelden, beschrijving van stimulerende en bindende maatregelen en instrumenten om de natuurdoelen te realiseren.

Bekkenbeheerplannen: tegenhanger van de Nederlandse stroomgebiedbeheerplannen, opge maakt in uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water.

ontsnippering, buffering en het goed ecologisch functioneren en de mate van representativiteit binnen de verschillende Vlaamse ecoregio's. De Landbouwadministratie heeft een vergelijkbaar instrument als de PKNB ter beschikking, namelijk de 'Gewenste Agrarische Structuur' (GAS). Confrontatie van de GAS met de PKNB levert zones op van overeenstemming en zones met tegengestelde belangen. De eerste fase van afbakening van het VEN, die momenteel is afgerond, bestaat uit de zogenaamde consensusgebieden. Voor de gebieden waarover niet direct overeenstemming bestaat, worden onder coördinatie van de administratie Ruimtelijke Ordening ambtenarenwerkgroepen samengesteld die de discussie moeten uitklaren. Deze werkgroepen zijn recent opgestart, waardoor een evaluatie nog niet mogelijk is. Een volledige procedure tot goedkeuring van een RUP door de Vlaamse Regering zal voor elk RUP minstens twee jaar in beslag nemen.

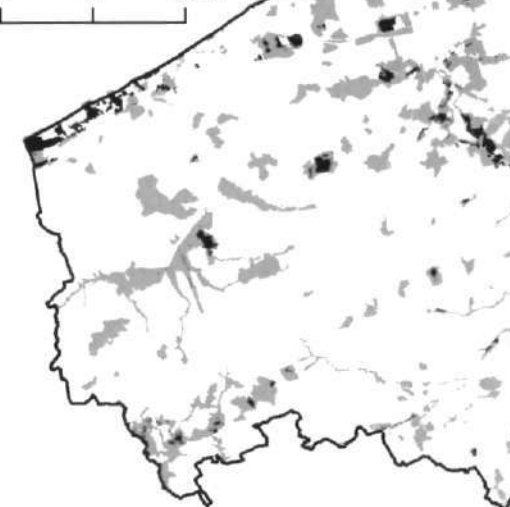
Een bijzonder aandachtspunt is dat vanuit de natuursector pijnlijke keuzes zullen moeten gemaakt worden bij de afronding van de afbakening van VEN en IVON. Zo omvatten de eerste schetskaarten met de prioritaire gebieden voor het VEN oorspronkelijk ca 210.000 ha. Deze zijn op de PKNB naderhand bijgesteld tot ca 141.000 ha. Niet alle topprioriteiten zullen dus kunnen worden gehonoreerd,

want de oppervlakte VEN is wettelijk beperkt tot 125.000 ha. Ook blijkt dat bijna 56.000 ha van deze meeste prioritaire gebieden momenteel nog geen groene planologische bestemming heeft en dat de aanwezige natuurwaarden er dus onvoldoende zijn beschermd of dat de gewenste ontsnippering niet zal kunnen worden gerealiseerd. Op dit moment resteert immers nog slechts een contingent van ongeveer 30.000 ha van het totaal van 38.000 ha voor groene planologische correcties. De slaagkans voor dergelijke correcties wordt natuurlijk ook beïnvloed door regionale verschillen in de maatschappelijke haalbaarheid, bijvoorbeeld afhankelijk van het lokale draagvlak voor natuur en van de aanwezige landbouwbelangen. De eerste fase van de afbakening van het VEN heeft nog niet geleid tot een groter aantal natuurgebieden van meer dan 1000 ha. Bij een optimale invulling van het VEN op basis van de PKNB zou het aantal gebieden groter dan 1000 ha op termijn kunnen stijgen van 25 naar 43 (Peymen & Monden, 2003).

De prioritaire natuurverwevingsgebieden op de PKNB omvatten momenteel ca 210.000 ha en ook hier zullen de prioriteiten scherper moeten worden gesteld om tot een afbakening van 150.000 ha te komen. Een groot deel hiervan zou, in een optimaal scenario,

■ Vlaams Ecologisch Netwerk, toestand 2003 (netto)
■ Vlaams Ecologisch Netwerk en
Natuurverwevingsgebieden (bruto)

0 10 20 km

trouwens bij voorkeur een VEN-statuuut moeten krijgen. De gebieden die ook niet als verwevingsgebied zullen kunnen worden behouden, zullen hopelijk als natuurverbindingsgebied worden aangeduid. Hier doet zich echter een coördinatieprobleem voor, omdat in het decreet Natuurbehoud en het RSV bepaald is dat de afbakening van de natuurverbindingsgebieden een taak is voor de provincies. Bovendien is er een probleem van timing, want het zou natuurlijk logischer zijn als deze categorie van gebieden slechts wordt afgebakend wanneer precies bekend is waar de VEN- en Natuurverwevingsgebieden zullen liggen en welke de gebiedsdoelstellingen daar zullen zijn. Nochtans hebben alle vijf Vlaamse provincies binnenkort een goedgekeurd Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan waarin indicatieve natuurverbindingsgebieden zijn aangeduid op basis van veronderstellingen waar het Vlaams Gewest 'waarschijnlijk' VEN- en Natuurverwevingsgebieden zal afbakenen. Ruimtelijke Uitvoeringsplannen op het niveau van het Vlaams Gewest prevaleren gelukkig op deze van de provincies, maar het spreekt voor zich dat de complexiteit van het proces niet bevorderlijk is, opdat de provincies zich al ten volle zouden kunnen toelagen op de invulling van de door hen geselecteerde natuurverbindingsgebieden.

Meer informatie over het afbakeningsproces is te vinden in Decler et al. (1999), De Roo (2001) en Vanholen et al. (2003).

Tabel 2. Overzicht van meest courante maatregelen binnen het VEN.

Voor verbodsmaatregelen kan in het Natuurrichtplan ontheffing worden verleend voor specifieke percelen.

- Recht van voorkoop voor de overheid op gronden en gebouwen;
- Aankoopplicht voor de overheid indien de eigenaar de grond te koop aanbiedt (officiële schattingsprijzen);
- Landbouwers zullen gronden kunnen ruilen met gronden buiten het VEN via de nog op te starten 'Grondbank';
- Eigenaars krijgen fiscale voordelen onder de vorm van vrijstelling van successierechten en onroerende voorheffing;
- Voor bossen moet een bosbeheersplan worden opgesteld volgens de criteria voor duurzaam bosbeheer;
- Eigenaars die extra inspanningen doen voor natuurbehoud en -ontwikkeling kunnen hiervoor subsidies of een eventuele schadevergoeding krijgen;
- Algemeen verbod op gebruik van bestrijdingsmiddelen (behalve akkers en soortenarme cultuurgraslanden);
- Historisch permanente graslanden mogen niet gescheurd worden of in akkerland omgezet;
- Wijzigingen aan de waterhuishouding of de structuur van waterlopen zijn niet mogelijk; in het Natuurrichtplan kunnen wel hydrologische maatregelen worden opgelegd in zoverre ze geen disproportionele gevolgen hebben voor de waterhuishouding buiten het VEN;
- Niet-inheemse soorten mogen niet worden aangeplant of uitgezet (uitgezonderd bijv. landbouwgewassen op akkers);
- De structuur van het landschap met zijn kleine landschapselementen moet behouden blijven;
- Rustverstoring die de natuur aantast, is verboden;
- De recreatieve inrichting, met inbegrip van jacht en hengelen, wordt bepaald in het Natuurrichtplan; bouseigenaars die hun domein voor het publiek open stellen kunnen hiervoor een subsidie ontvangen.

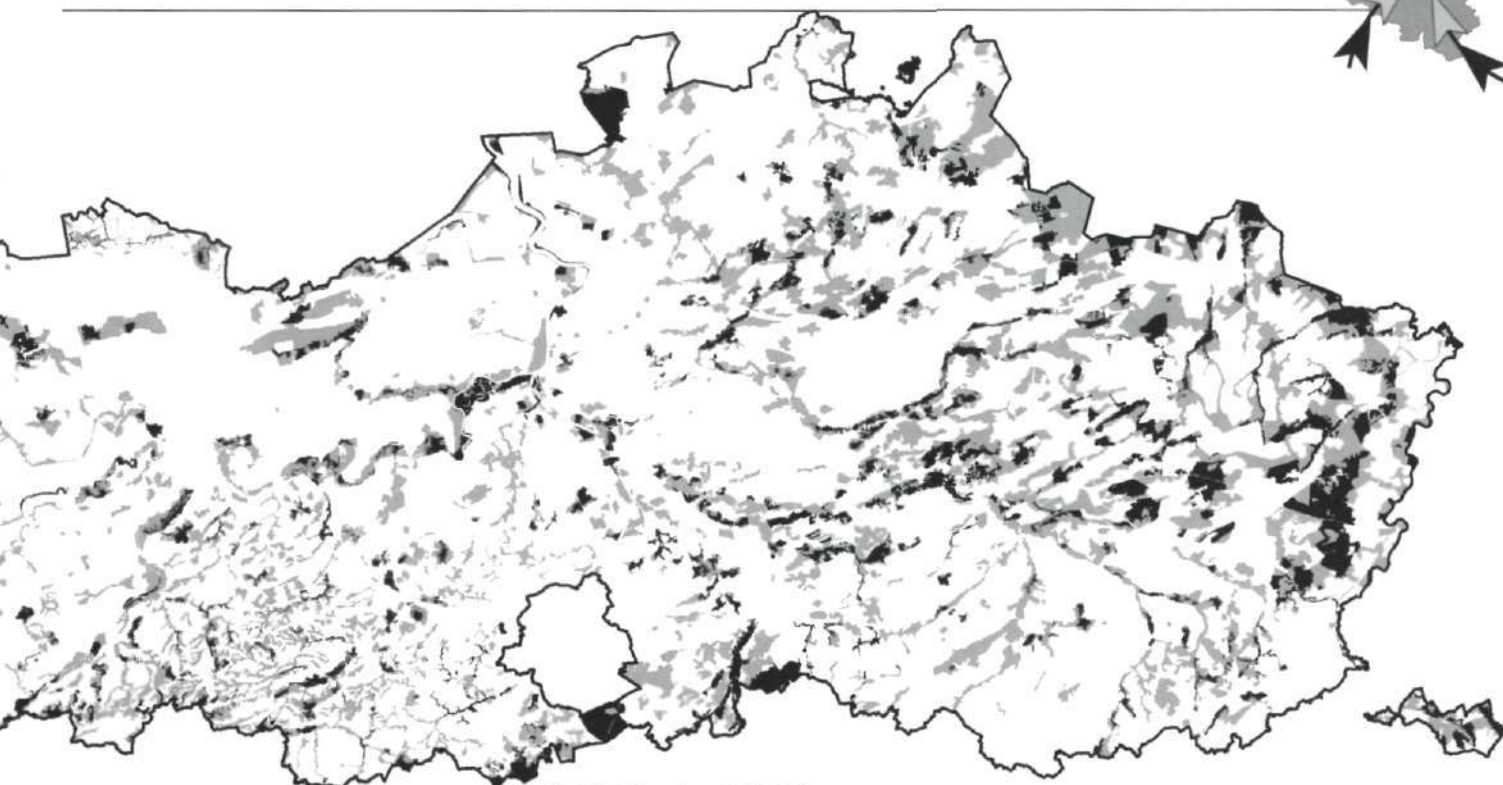
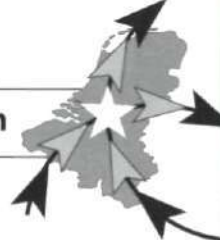

Fig. 3. In Vlaanderen is 85.000 ha van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) reeds vastgesteld, op een totaal van 125.000 ha dat decretaal mag worden afgebakend. De afbakening gebeurt op basis van de 'Prioriteitenkaart Natuur en Bos' die, op basis van wetenschappelijke criteria, prioritaire (bruto) zones weergeeft voor het VEN en voor Natuurverwevingsgebieden.

Natuurrichtplannen

Het vaststellen van een afbakening is natuurlijk maar een begin. Waar het om gaat is het handhaven en ontwikkelen van de natuurwaarden. In het VEN zijn de beschermingsmaatregelen uiteraard het strengst en bindend voor zowel de overheid als de burger. Andere functies in het gebied zijn mogelijk in zoverre ze niet nadelig zijn voor de natuurfunctie. Een niet limitatieve opsomming van maatregelen die voorzien worden in het VEN is opgenomen in tabel 2. In het IVON is alleen de overheid aan beschermingsmaatregelen gebonden en kunnen ten aanzien van de burger alleen stimulerende maatregelen genomen worden. Beheersovereenkomsten met landbouwers en eigenaars worden hier dus een belangrijk instrument. Alle maatregelen kunnen worden genomen in uitvoering van het natuurdecreet en zullen, samen met de ecologische doelstellingen voor het gebied, worden bijeengebracht in een 'natuurrichtplan'. Voor het bepalen van de ecologische doelstellingen is afstemming noodzakelijk met een eventueel statuut van Speciale Beschermingszone (Decler & de Hullu, dit nummer). In afwachting dat een systematiek van Vlaamse 'natuurtypen' gereed is, zal worden gewerkt met karteringseenheden van de Biologische Waarderingskaart (BWK). Deze BWK is een geweldig hulpmiddel om het huidige landgebruik en de aanwezigheid van belangrijke natuurwaarden binnen het projectgebied

op te sporen. Voor de voorbereiding van natuurrichtplannen is binnen de Natuuradministratie in elke provincie een aparte cel opgericht, waarna de plannen worden onderhandeld in een plangroep van ambtenaren en een stuurgroep van lokale overheden en vertegenwoordigers van doelgroepen. Vooraleer de minister van Leefmilieu een natuurrichtplan kan goedkeuren, is ook nog een publieke consultatie voorzien. Tegen 2008 zouden alle natuurrichtplannen klaar moeten zijn. Vermits de natuurrichtplan-cellen pas zijn opgestart is het nog niet mogelijk om hun werking te bespreken.

Ook in het kader van de ruimtelijke uitvoeringsplannen, die de natuur- of natuurverwevingsbestemming planologisch vastleggen, kunnen voorschriften worden opgelegd aan overheden en burgers. Deze planologische voorschriften hebben echter enkel betrekking op activiteiten die vergunningsplichtig zijn in het kader van de Wet op de Stedenbouw (bijvoorbeeld in verband met bebouwing, ontsluiting voor wegen of fietspaden,

educatieve voorzieningen, aanmerkelijke reliëfwijzigingen enz.). Het is ook de ruimtelijke ordening die uitspraken doet over wat er moet gebeuren met de eventuele aanwezigheid van zonevreemde gebouwen, een kwaal uit het verleden waar Vlaanderen op vele plaatsen erg onder te lijden heeft.

Er wordt veel verwacht van de Natuurrichtplannen. Het is maatwerk dat voor elk gebied precies moet aangeven hoe de natuur er in de toekomst zal gaan uitzien, welke herstelmaatregelen nodig zijn enz. Toch schuilen er mogelijk heel wat addertjes onder het gras:

- bemesting op akkers en soortenarme cultuurgraslanden kunnen in het VEN meestal niet onmiddellijk worden verboden. Op deze percelen is niet direct natuurwinst te verwachten en eventuele nadelige effecten op naburige natuurwaarden worden in stand gehouden. De praktijk zal moeten uitwijzen in hoeverre stimulansen kunnen gegeven worden voor nulbemesting of aanleg van bufferstroken.
- de procedure voor de totstandkoming van de Natuurrichtplannen is loodzwaar en de betreffende gebieden zijn uitgestrekt. Niet alleen riskeren het ambitieniveau en de kwaliteit van het plan hier onder te lijden, maar ook de timing. De plannen kunnen verzanden in aanslepende discussies rond lokale (bijvoorbeeld hydrologische) knelpunten, waarvoor eerst het nodige studiewerk dient

Natuurinrichting is een krachtig instrument om natuurgebieden in VEN of IVON in te richten met het oog op een duurzame bescherming of om nieuwe natuur te creëren. De Bospolder (Antwerpen) is het eerste Vlaamse natuurinrichtingsproject dat werd afgerond. Waar mogelijk gaat ook veel aandacht naar inrichting voor 'zachte' recreatie, zoals doordachte aanleg van wandelpaden en kijkhutten (foto: Kris Decler).

verricht om een objectieve kijk op de zaak te krijgen.

- Goedgekeurde bosbeheersplannen van privé-bossen worden niet herzien, ook al houdt het bosbeheersplan weinig rekening met de aanwezige natuurwaarden. Binnen het VEN stuurt het bosbeleid aan op evenwaardige, maar het natuurbeleid op prioritaire aandacht voor natuurbehoud (Dumortier et al., 2003).

- Het lokale draagvlak voor natuur zal in belangrijke mate bepalen welke natuurdoelstellingen haalbaar zijn en welke niet.

- De natuursector is niet de enige die plannen ontwikkelt. Afstemming zal ook nodig zijn met bijvoorbeeld bekenbeheersplannen (in uitvoering van Kaderrichtlijn Water) en landschapsbeheersplannen (cultuurhistorische en archeologische waarden in de Beschermde Landschappen) die hetzelfde gebied vanuit andere invalshoeken benaderen.

Terreinverwerving en natuurinrichting

Vlaanderen heeft de afgelopen jaren een inspanning gedaan om inzake aankoop, inrichting en beheer van natuurgebieden een inhaalbeweging op gang te brengen. De voorbije jaren steeg het areaal natuurreservaat fors dan ooit, maar ze omvatte op 1/1/2003 niettemin nog steeds maar

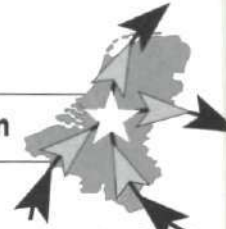
een zeer bescheiden oppervlakte van 26.000 ha of 1,9 % van Vlaanderen (Decler & Vanroose, 2003). Van de afbakening van het VEN wordt gehoopt dat het areaal natuurreservaat meer in de richting van het Europese gemiddelde (> 5 % van de landoppervlakte) kan worden gestuurd. Binnen het VEN geldt immers een voorkeurecht voor de overheid. De achillespees hierbij vormen de beschikbare aankoopkredieten. Het beleid heeft tot nu toe geen oppervlakte-doelstellingen geformuleerd voor de realisatie van natuurreservaten binnen het VEN.

Heel wat instrumenten zijn de afgelopen jaren beschikbaar gekomen voor inrichting en beheer van natuurgebieden. De vier terreinbeherende verenigingen worden in Vlaanderen door de overheid gedeeltelijk gesubsidieerd voor aankopen en, mits een goedgekeurd beheersplan (een 'erkenning'), ook voor éénmalige inrichtingswerken en het reguliere beheer. Inrichtingswerken en natuurontwikkelingsmaatregelen kunnen ook worden uitgevoerd via het instrument 'natuurinrichting', te vergelijken met een ruilverkaveling, maar dan in functie van natuur. Tot oktober 2002 liepen er 18 natuurinrichtingsprojecten in Vlaanderen voor een totaal areaal van 6488 ha

(Heyrman et al., 2003); inmiddels zijn twee projecten afgerond. Voor een overzicht van de belangrijkste knelpunten wordt verwezen naar Heyrman et al. (2003).

Een belangrijk instrument om van natuurinrichting een succes te maken is de nog op te richten 'grondbank'. Via de grondbank zullen landbouwgronden kunnen worden uitgeruild of boerderijen verplaatst.

Landbouwers worden sinds kort ook aangemoedigd beheersovereenkomsten af te sluiten met het oog op behoud en ontwikkeling van kleine landschapselementen, soortenrijke cultuurgraslanden, weidevogels of voor perceelrandbeheer. Vooralsnog is de formule nog maar weinig aangeslagen in landbouwkringen: de oppervlakte beheersovereenkomsten botanisch beheer bedroeg eind 2003 1970 ha en weidevogelbeheer 387 ha (bron: Vlaamse Landmaatschappij). Het beheer van kleine landschapselementen en perceelranden kent een grotere belangstelling. Ook hier wordt met de aanduiding van VEN/IVON een impuls verwacht. Gebrek aan draagvlak voor natuur is hier een factor van belang. Een ander knelpunt is dat voor de effectieve realisatie van alle natuurdoelstellingen binnen VEN en IVON geen deadline is vastgelegd.

Langzaam maar zeker ?

De voorbije jaren is in Vlaanderen hard gewerkt aan de afbakening van de eerste fase van het VEN. Dit is eind 2003 nog maar een lappendeken van soms erg versnipperde natuur, waar voor alle gebiedjes actueel reeds een bestaande groene planologische bestemming bestaat. Dit is nog niet de grote sprong voorwaarts, maar wel een zeer belangrijke eerste stap. De komende jaren zal moeten blijken in hoeverre er echt werk zal worden gemaakt van de uitbouw van grote en functionele natuurkernen waar een duurzame toekomst kan worden geboden voor de biodiversiteit in Vlaanderen. Er is geen andere weg dan investeren in voldoende overleg met alle betrokkenen en werken aan een verdere verbreding van het maatschappelijk draagvlak voor natuur.

Literatuur

- Decleer, K. & S. Vanroose, 2003.** Hoofdstuk 34. Verwerving van natuurgebieden. In : Dumortier et al. (red.), Natuurrapport 2003. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel: 257 - 266.
- Decleer, K., M. De Wilde & V. Goethals, 1999.** 20. Naar een functioneel ecologisch netwerk voor Vlaanderen. In: Kuijken, E. (red.), Natuurrapport 1999. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 6, Brussel: 177 - 193.
- Dumortier, M., B. Van der Aa, A. Leyman, P. Van Gossom & I. Serbruyns, 2003.** Hoofdstuk 33. Bosbeleid. In: Dumortier et al. (red.), Natuurrapport 2003. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel: 244 - 256.
- Heyman, H., I. Van Dienderen & G. Weyembergh, 2003.** Hoofdstuk 37. Natuurinrichting. In: Dumortier et al. (red.), Natuurrapport 2003. Mededelingen van het

Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel: 281 - 286.

Ministerie Vlaamse Gemeenschap, 1989. MINA plan 2000 : Analyses en voorstellen voor een vernieuwd Vlaams milieu- en natuurbeleid. Brussel.

Ministerie Vlaamse Gemeenschap, 1990. Milieubeleidsplan en Natuurontwikkelingsplan voor Vlaanderen. Voorstellen voor 1990-1995. Brussel.

Ministerie Vlaamse Gemeenschap, 1991. De Groene Hoofdstructuur van Vlaanderen. Richtnota. Uitgave AMINAL, Dienst Natuurbehoud & Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

Peymen, J. & S. Monden, 2003. Hoofdstuk 23. Versnippering. In : Dumortier et al. (red.), Natuurrapport 2003. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel: 167 - 176.

Roo, K. De, 2001. 7.2. De totstandkoming van VEN en IVON. In : Kuijken et al. (red.), Natuurrapport 2001. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 18, Brussel: 266 - 279.

Vanhoven, B., L. Lommaert, I. De Beck, N. Boone, G. Ameer, V. Goethals & K. Decleer, 2003.

Hoofdstuk 31. Het Vlaams Ecologisch Netwerk en het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk. In : Dumortier et al. (red.), Natuurrapport 2003. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 21, Brussel: 230 - 237.

Summary

Building an ecological network in Flanders (Belgium): slowly but steady?

To tackle further loss of biodiversity and nature fragmentation in Flanders a legal framework was approved in 1997 for the delimitation and implementation of a coherent ecological network. In the 'Flemish Ecological Network' (FEN) nature is the primary function and a total area of 125.000 ha needs to be designated before 2007. In September 2003 a first part of 85.000 ha was

approved. Important consequences are e.g. the right of pre-emption for the government and the availability of a set of instruments for maintaining and improving nature quality. In the future the FEN areas will be supported by 150.000 ha of 'nature areas with mixed or equally important functions'. Management agreements will be the key instrument here. Additionally, Corridor Areas will be delimited by the provinces to increase the migration capacity of wild flora and fauna between the core areas mentioned above. For all these categories the ecological objectives and measures will be elaborated in a 'Nature Objectives Plan'. The most important problems and obstacles for a successful implementation are: lack of harmonisation between different laws and other planning procedures, low political priority, not enough public support (especially amongst farmers and land owners), no clear deadline for the effective realisation in the field of all the ecological objectives and very complex regulations.

Drs. K. Decleer

Instituut voor Natuurbehoud

Kliniekstraat 25

B-1070 Brussel

email: Kris.Decleer@instnat.be

Meer informatie over VEN/IVON

Het Instituut voor Natuurbehoud levert wetenschappelijke ondersteuning en advies aan de overheid bij de vaststelling en uitbouw van de ecologische netwerken in Vlaanderen.

Informatiebrochures over het VEN kunnen worden aangevraagd bij:

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
AMINAL Afdeling Natuur,
Graaf de Ferrarisgebouw,
Koning Albert II laan 20, bus 8,
B-1000 Brussel of

via e-mail: natuur@lin.vlaanderen.be.

Meer informatie is te vinden op het web:

<http://www.ven-ivon.be>

Mozaïeklandschappen met houtkanten, sloten en soortenrijke cultuurgraslanden kunnen perfect in stand worden gehouden door landbouwers. Mits een financiële vergoeding, kunnen landbouwers in dit soort gebieden in het Vlaams Ecologisch Netwerk verplicht worden om een natuurgericht beheer te voeren; in de Natuurverwevingsgebieden zal dit gebeuren op vrijwillige basis. Op de foto Bourgoyen, Gent (foto: Kris Decleer).

